

Chris Barnard,
Klopdisseboom, p. 96-100
Kaapstad, 1972

Tot lof van onze handen

De meneer zat achter zijn bureau, omgeven door bruine kartonnen mappen. Hij was een en al brillenglas en kunstgebit, bic-balpennen, draadmandjes en waardigheid. En ergens, wist ik, in een geheime la, lag een boterhamtrommeltje met twee hardgekookte eieren en vier sandwiches met tomaat.

Hij streek over zijn rode kuif, liet zijn enorme adamsappel op en neer springen, en zei: "Mijn kinderen zullen niet met hun handen werken."

Ik denk dat hij Retief heette; of laten we dat maar aannemen. Kantoorbeambte. Kostuum, dasspeld en zo meer. Pakweg middelbare school schat ik zo. Zeker niet dom.

Zijn vader was waarschijnlijk boer, maar meneer Retief werd beambte. Zijn vader liep achter de ploeg, ving schapen en melk koeien. Je mag aannemen dat zijn vader niet echt rijk was. Misschien lagen er pompoenen op het dak en was er een haan op het achtererf. Misschien liep meneer Retief 's winters op blote voeten en pelde hij zaterdag maiskolven. Sporadisch was er hier en daar misschien zelfs een opgelapte lange broek.

Een ding is zeker: als kind heeft meneer Retief armoede gekend, eelt op zijn handen gehad – en leerde hij handenarbeid ambacht en armoede met elkaar te vereenzelvigen.

En daarom keerde hij de boerderij de rug toe en kwam hij naar de stad. En daarom leerde hij op zo veel dingen neerkijken. En daarom werd hij ambtenaar. Op het dorp, als kind, droegen de advocaat, de predikant, de dokter en de rijke Engelsman een kostuum, zaten ze in papieren te spitten, en pronkten ze met een reeks pennen in hun borstzakje.

Meneer Retief leerde: papier en pen, daar gaat het om. Pikhouweel en boerderij betekenen dat je het koud krijgt, honger lijdt, en minderwaardig blijft.

De oude proviandkast van geelhout die hij erfde, is verkocht. Die rook teveel naar zijn jeugd en was bovendien uit de mode. Wanneer de poot van zijn Zweedse koffietafel breekt, haalt hij niet het oude timmergereedschap van zijn vader uit de garage – hij stuurt het tafeltje op naar geëigende plek en laat het maken. Een ambacht – zagen, schaven, schoffelen, spitten – dat is niet voor mensen van zijn niveau.

Meneer Retief heeft, vrees ik, heel wat af te leren. En heel wat opnieuw te ontdekken. Je wilt bijvoorbeeld weten of hij ooit al eens ooit zo'n zalig stuk teakhout heeft geschaafd. Of een groentebed heeft aangelegd van grond die nog naar regen ruikt. Of aan het eind van de winter met de kou nog in de lucht een perzikboom heeft gesnoeid.

Je maakt een stoel.

Om te beginnen, de keuze van je hout is nogal belangrijk. Inheems dennenhout is te zacht en te kleurloos om een uitdaging te zijn. Stinkhout is te duur voor een arme schrijnwerker. Teak is dus mijn keuze. Moeilijk om mee te werken, ja: de nerf heeft de neiging om hier en daar lelijk te verspringen, maar als je het voorzichtig en met het nodige geduld en respect behandelt, is jouw beloning des te groter.

Wanneer je nou een definitief besluit genomen hebt over de afmetingen van je stoel, meneer Retief, begin je het hout in de gewenste dikte en lengte te zagen. Een scherpe zaag is een eerste vereiste. Ieder weldenkend mens werkt liever op kantoor dan dat hij de tanden van een botte zaag aan in een goed stuk teak zet.

Nadat je een poosje gezaagd hebt begin je je teak te ruiken – warm en kostbaar, en rijk zoals alleen teak dat kan zijn. Je zaagt ritmisch en zonder forceren steeds langs de getrokken lijn, naar voren en weer terug, naar voren en terug, terwijl het zoetbruine zaagsel op je af regent en van je weg regent, en op je af regent, en weg.

Eenmaal klaar met zagen, elk balkje, elke poot, elk dwarshoutje op maat, begint het schaafwerk. Het is bijna onnodig te zeggen: het snijblad van die schaaf moet eveneens scherp zijn. Een botte schaaf is net als een botte zaag de ondergang van een schrijnwerker.

Je schilt het vlamvend rode hout af in papierdunne stroken. De schaafsels puilen uit rondom je handen – bij elke schuine schaafstoot naar voren nog een mooie krul teak die over de rechterhand heen kroezelt en neervalt naar je voeten– totdat je er tot je enkels in staat en het balkje glad en vierkant in je handen ligt.

Je houdt het vast, je ruikt eraan, en tegelijk met de geur van het hout ruik je zoveel andere geuren: van eerder hout, van oude lijm, van olie en politoer. Je ruikt tot je er vol van bent, vol van de geuren die alleen de werkruimte van een houtbewerker kan hebben, meneer Retief.

Dan begin je weer van voor af aan te meten, plannen, te passen en meten tot elke tik nauwkeurig aangetekend is, en je beitel –je vlijmscherpe beitel– precies weet wáár hij moet

bijten in de nerf. En ben je klaar met beiteltikken, dan kook je je lijm, smeert in, voegt en klampt de stoel deel voor deel vast.

Na een dag of twee kun je gaan losschroeven en afschuren en dan de olie erbij halen – het lapje, tot zalig slot, in de olie dopen en het roodbruine hout beginnen in te smeren en kijken hoe de vlammen uit het hout slaan en gloeien.

En dan is de stoel uiteindelijk klaar. En van jou. Van jou zelf. En meer nog: het werk van je eigen handen. En wanneer je er de eerste keer op gaat zitten, herinner je je elk stuk hout afzonderlijk – hoe het er aanvankelijk uitzag, hoe het er nu uitziet; en je herinnert je elke tik, hoe elk stuk gepast heeft, met welk je de meeste moeite had, welk zo maar in één keer paste. Je kent die stoel zoals je alleen je eigen hart kent. En de stoel weet dat.

Niets wordt zo deel van je, meneer Retief, als wat je met je eigen handen hebt gemaakt.
Zelfs een groentebed.

Grond gaat anders door je handen dan hout. Die is zo vormloos en vormt zo makkelijk, maar verliest daardoor een gegeven vorm ook zo makkelijk. Als je net met teak hebt gewerkt, lijkt grond minderwaardig. Totdat je beseft: zonder grond zou er geen teak kunnen zijn – en je kijkt met nieuwe ogen.

Eén keer een groentebed volmaakt vormgeven en je bent voorgoed aan grond verslaafd.

Dat omspitten van de warme, klamme aarde! Die vette zoden die over de vorktanden heen uitstulpen. En weer insteken, trappen, omkeren, tot de grond in het vak er omgespit en los bij ligt. En dan het uitzetten van het bed: eerst met een houweel of schop, afhankelijk van je stijl, dan netjes afwerken met de hark: waterpas en egaal, de walletjes kaarsrecht aan elke kant. Dan voortjes trekken, gewoon met de steel van de hark, en het zaad halen, openscheuren, het openingetje van het pakje tot gleuf drukken en het zaad in de voortjes strooien, voorzichtig dichtharken, de gieter vol tappen en het bed nat sprenkelen. En tenslotte als kroon op het werk het lege zaadpakje in een gespleten stokje steken en in een hoek van het bed drukken – zodat je kunt weten wat je gezaaid hebt.

Over een paar dagen, vroeg in de ochtend, met de dauw nog op het gras, zul je bij jouw bed komen en de mals-groene rijtjes zaaigoed zien staan. En bijna voel je: niet alleen het bed, ook de groene rijtjes leven zijn jouw eigen voortbrengsel.

Aan het eind van de winter snoei je de perzikboomgaard. De vorige zomer groeiden die bomen elk hun eigen richting uit, lieten hun loten alle kanten opschieten. Van vorm is geen sprake meer. En met de snoeischaar in je hand dwing je de wilde zomer terug – de wirwar

aan takken krijgt weer vorm: al wat overbodig is wordt weggewist en alleen het noodzakelijkste blijft over; je tekent een nieuwe boom tegen de strakke blauwe lucht.

Met je handen werken is scheppen en herscheppen. Met je handen werken is de aarde leren kennen waaruit je bent voortgekomen en waarnaar je teruggaat.

Wie maalt er om een opgelapte broek, meneer Retief, wanneer er zoveel overvloed is? En wat kunnen pen en papier je schelen te midden van zoveel weelde?

Vertaling Michiel Angenent

mei 2022